

УДК 340.65

Охріменко Іван Миколайович –
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри управління
та роботи з персоналом Національної
академії внутрішніх справ

СУЧАСНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

*Рец. на кн.: Черновський О. К. Теоретичні засади та прикладні
аспекти сучасної судової психології : монографія /
О. К. Черновський. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 352 с.*

Нагальність вирішення питання реформування судової системи є важливою передумовою сучасного рівня розвитку нашої держави. Забезпечення дотримання принципів верховенства права в діяльності суду; створення та запровадження механізмів, що унеможливають його використання в політичних, групових чи особистих інтересах; створення ефективної системи реагування на злочини та інші правопорушення; визначення дієвих механізмів запобігання корупції в діяльності суду – це ключові завдання реформування судової системи, що задекларовані державою. Водночас традиційно за лаштунками поетапного перетворення судової системи на відомство європейського зразка залишаються другорядні проблеми створення повноцінного кадрового потенціалу судових органів. Доцільним, з огляду на вищезазначене, є звернення автора до психологічних підвалин модернізації судової системи, зокрема до психологічного забезпечення діяльності суду. Безперечно, розроблення нових внутрішніх і зовнішніх критеріїв, методик оцінювання функціональної діяльності судів повинно ґрунтуватися на опрацюванні міжнародного досвіду. Водночас автор видання завдяки здійсненому теоретичному розгляду соціальної сутності

судової діяльності обґрунтовує необхідність урахування іманентних для сучасного стану вітчизняної системи судових органів соціальних, соціально-психологічних та психологічних характеристик. Здійснений аналіз достеменно доводить своєрідну психологічну сутність вітчизняної судової системи та необхідність у процесі її реформування, по-перше, спиратися на історично сформовані особливості, по-друге, базуватися на системності обрання заходів трансформації та, по-третє, найголовніше, ґрунтуватися на психологічних підвалинах її здійснення.

Підняті для обговорення в монографії питання набувають своєї актуальності з огляду на факти офіційної статистики, а саме: у 2015 р. в Україні функціонувало 586 апеляційних та місцевих судів, у яких працювали близько дев'яти тисяч суддів. Їх середньомісячне навантаження становило: за кримінальними матеріалами та справами – 16,23 (зменшення на 3,6 % порівняно з аналогічним періодом 2014 р.); за адміністративними матеріалами й справами – 1,42 (зменшення на 42,7 %), за цивільними матеріалами і справами – 24,73 (зменшення на 10,8 %). Незважаючи на таку динаміку, навантаження суддів залишається значним, а вимоги до їх професійних й особистісних якостей – надзвичайно високими.

Водночас, згідно з результатами соціологічних опитувань, понад 70 % громадян не довіряють судовій владі. Поверненню довіри повинна сприяти судова реформа, серед основних завдань якої – спрощення судової системи й оновлення судового корпусу за допомогою процедури публічних конкурсів суддів.

Доцільним у зазначеному контексті є з'ясування автором психологічних засад організації судової діяльності, а також організаційно-психологічних аспектів взаємодії судді із суб'єктами й об'єктами кримінального провадження. Здійснений системогенез особливостей судової діяльності і психологічних особистостей її суб'єктів та об'єктів дав змогу науковцю ретельно проаналізувати основні чинники притаманних сучасній судовій системі України проблем.

Подальше висвітлення автором психологічної площини актуальних для судової діяльності проблем умотивовано

спричинило його звернення до пошуку та наукового обґрунтування їх розв'язання. Зазначене дало змогу на теоретичному рівні: з'ясувати історичні витоки становлення судової психології як напряму юридико-психологічного знання; обґрунтувати теоретичні засади судової психології на сучасному етапі її розвитку; охарактеризувати методологію сучасної судової психології; надати характеристику соціальної та психологічної сутності судової діяльності в сучасних реаліях; запропонувати психологічні засади організації судової діяльності; встановити функціонально-психологічні особливості інформаційно-пошукових та комунікативних слідчих (розшукових) дій.

Наступний дослідницький крок автора монографії має значний практичний потенціал подальшого розвитку, зокрема в контексті рекомендацій стосовно: встановлення та усунення суб'єктивних детермінант судових помилок; можливостей і напрямів удосконалення професійно-психологічного відбору, адаптації та атестації суддівських кадрів; сутності й перспектив морально-психологічної підготовки працівників суду; шляхів оптимізації використання психологічних знань у кримінальному судочинстві. Доведено, зокрема, що завдання морально-психологічної підготовки можуть бути розв'язані за допомогою комплексу заходів, серед яких: психологічне забезпечення процесу професійного самовизначення майбутніх суддів та інших працівників суду; первинний психологічний відбір; професійно-психологічна адаптація молодого суддівського працівника; профілактика виникнення службових конфліктів у системах відносин «працівник – колеги по роботі» та «працівник – громадяни»; формування готовності до роботи в стресогенних та екстремальних умовах; психологічне супроводження судової діяльності; розвиток комунікабельності; психопрофілактика девіантної поведінки та професійної деформації; здійснення періодичних психодіагностичних процедур, спрямованих на об'єктивну оцінку морально-психологічних якостей суддів та інших працівників суду, що дає змогу прогнозувати їх професійну успішність.

Наявні в науковому просторі ідеї про актуальність модернізації процесу професійної підготовки суддів підтверджуються висновками автора. У виданні доведено, що сучасному стану організації процесу навчання та адаптації до суддівської посади притаманне ігнорування психологічної складової професійної діяльності, унаслідок чого молодим суддям доводиться самостійно, як правило, методом спроб і помилок, набувати досвіду ефективної комунікації із суб'єктами та об'єктами судового розгляду кримінальних проваджень. Водночас неоднакова психологічна змістовність різновидів суддівської діяльності та своєрідність умов їх здійснення виключають підготовку фахівців лише в площині засвоєння теоретичних знань – потрібно ввести в поле наукового аналізу активного суб'єкта, який усвідомлює сутність і наслідки власних дій та несе персональну відповідальність за результати власних рішень.

У монографії О. К. Черновський обґрунтовано стверджує, що професійне становлення суддів зумовлюється низкою зовнішніх і внутрішніх детермінант. При цьому успішний суддя – це людина, яка: відчуває задоволеність умовами та змістом професійної діяльності; усвідомлює позитивну соціальну оцінку результатів власних професійних дій державою та пересічними громадянами; наділена адекватними моральними еквівалентами для здійснення діяльності в складних і конфліктних умовах; має розвинені психологічні потенції виконання власних функціональних обов'язків та сформовані адаптивні можливості особистості.

Окремо слід акцентувати увагу на аргументуванні автора необхідності введення в органах суду посади практичного психолога. Основними напрямками його діяльності визначено: супроводження адаптації новопризначених працівників з урахуванням їхніх індивідуально-психологічних особливостей та професійного досвіду; консультування і безпосередня участь у морально-психологічному забезпеченні судового процесу; проведення занять у системі службової підготовки з питань, що стосуються морально-психологічних аспектів професійної діяльності; вивчення соціально-психологічного клімату та

розроблення рекомендацій керівництву суду щодо профілактики й розв'язання конфліктів у трудових колективах; консультування працівників стосовно дотримання морально-психологічних вимог та вимог службового іміджу в професійній діяльності; розроблення рекомендацій щодо застосування оптимальної тактики психологічного впливу на об'єкти професійного інтересу, з урахуванням вирішення конкретного професійного завдання; вивчення особливостей особистості та складання психологічних портретів учасників кримінального провадження (підсудних, свідків і потерпілих); безпосередня участь у розслідуванні обставин надзвичайних подій серед особового складу судових органів, підготовка відповідних висновків і рекомендацій; психологічний аналіз причин професійної деформації працівників, підготовка рекомендацій щодо їх усунення; допомога керівництву суду в підвищенні авторитету судової гілки влади; психологічне супроводження інновацій у професійній діяльності та ін.

Одержані О. К. Черновським результати переконливо доводять правильність обрання первинних методологічних і теоретичних засад піднятих для обговорення проблем та дають змогу вмотивовано визначити психологічні особливості суддівської діяльності в їх діалектичному взаємозв'язку з об'єктивними умовами здійснення багатофункціональних обов'язків із захисту та дотримання прав і свобод громадян у нашій державі.

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що рецензована монографія є закінченою науковою працею. Вона виконана на актуальну тему, містить ознаки теоретичної новизни та практичної значущості, а отже може бути корисною для широкого кола читачів – науковців, викладачів, студентів та аспірантів, працівників судової системи України.
